

PUTOVANJE IZBEGLIČKOG DETETA

Rođen je 19. decembra 1925. u malom *Rselu Landze (Landsee)* u austrijskoj provinciji *Burgenland* od oca *Arona* i majke *Helene*, rođene *Griner*. Imao je mlađu sestru *Rut*, rođenu 1929, koja je zajedno sa majkom ubijena 1944. godine u *Minsku*.

Brojni najbliži rođaci, stričevi, tetke, ujaci i njihova deca, kao i dede i babe od strane oba roditelja, ubijeni su u holokaustu.

Godine 1943. stupio je kao dobrovoljac u *Britansku kraljevsku mornaricu* iz koje se demobilisao 1946. Posle toga je obavljao razne poslove, većinom kao zidarski radnik, vozač kamiona, radnik na teškoj mehanizaciji, na naftnim bušotinama, u hemijskoj fabrici i raznim drugim poslovima. Vremena su bila teška, a on nije mogao da bira. U to vreme je oko deset godina bio i dopisnik *JERUSALEM POST-a*, novina koje izlaze na engleskom jeziku.

Kao član tajne organizacije *HAGANA* učestvovao je u borbi za *Haifu* 1947, a zatim je bio mobilisan u novonastaloj mladoj izraelskoj vojsci od 1948. do 1950. Kao rezervist je učestvovao 1956. u *Sinajskoj kampanji*, a 1967. u šestodnevnom ratu.

Od 1962. do 1987. radio je u *Nacionalnoj pomorskoj agenciji ZIM*, gde je, između ostalog, bio i njen predstavnik u *Parizu*, *Frankfurtu* i *Tajvanu*. Radni vek je završio u svojoj 73-oj godini u austrijskoj brodskoj kompaniji „*R. Fuchs i komp*“ iz *Beča* 1998. godine.

Oženjen je već 59 godina Hildom, rođenom u Beču, jednom od preživelih iz Kladovo transporta. Slučaj je hteo da su putovali istim vozom za Palestinu koji je poslednji napustio Jugoslaviju u pravcu Turske, 1941. godine, a da tada jedno za drugo nisu znali. Upoznali su se u kibucu u kojem su oboje horavili.

Imaju dvoje dece, sina Josefa (1948) i kćerku Rut Helen (1952) i četvoro unučadi.

Staja u Gracu. Mala grupa omladinaca ležala je zbijena na podu, čekajući pogodno vreme za zalet preko austrijsko-jugoslovenske granice na Karavankama. Staja je pripadala čoveku koji je docnije postao poznat kao „Štajerski Šindler“, jer se neumorno trudio da sakriva i krijumčari Jevreje iz Velikog Nemačkog Rajha, koji je nedavno prisvojio i Austriju. Ime mu je bilo Jozef Šlajh (Josef Schleich). Gestapo ga je više puta hapsio.

Pošto je znao oba jezika – nemački i slovenački – podmićivao je i jedne i druge graničare da gledaju na drugu stranu dok smo mi, na granici, trčali čistinom preko ničije zemlje. Isto tako je podmićivao meštane da nas provedu kroz šumu i preko Save do pripremljenog zbornog mesta. Odatle u ponoć odveli su nas do nekog mesta na železničkoj stanici za Zagreb. Mašinovođa bi za bogatu nagradu nakratko zaustavio voz, što bi nam omogućilo da se ubacimo u označeni teretni vagon. U Zagrebu, pri dolasku bi nas dočekali predstavnici mesne Jevrejske opštine.

Za celu grupu se sve odvijalo prema planu, osim za mene, jer sam prespavao celu akciju. Moje se odsustvo nije primetilo, jer je vladao mrkli mrak – i voz je otišao u noć bez mene. Čvrsto sam zaspao pošto sam dobro potegao jako domaće vino u krčmi gde smo čekali na putovanje železnicom. Probudio sam se tako u zoru, potpuno sam pored pruge, nemajući pojma gde se nalazim, ni šta da činim. Neizvesnost se ubrzo raspršila kad se pojavio krupan čovek u uniformi, koji mi se obrati jezikom kakav dotad nisam čuo. Kraj ovog susreta bilo je odvođenje do žandarmerijske stanice, gde se ubrzo utvrdilo da nemam lična dokumenta, ni novaca, ni pravog razloga da se nalazim pored železničke pruge. Mesne vlasti su odlučile da, kao „Austrijanac“, treba odmah da budem proteran preko granice. Na granici mi je ljubazan stražar mahnuo u smeru bunkera zaštićenog džakovima peska, iznad koga su se na vetru vijorile nemačke zastave. Ugnjavljeni esesovac opravdano se iznenadio mojom pojavom. Uspeo sam da izustim: „Eto, opet

sam ovde..." Na pograničnoj stanici u Špilfeldu (Spielfeld) držali su me dan-dva. Za to vreme su me stražari terali da slažem trupce, pa kad bi posao bio gotov, oborili bi složenu gomilu sa nekoliko udaraca čizmama, a mene terali da ih ponovo slažem.

Mora biti da me je đavo spopao kad sam se odlučio da se popnem u voz za Beč u trenutku kad niko na mene nije obraćao pažnju. Tako sam putovao pogrešnim vozom, u pogrešnom smeru, prema gradu iz koga sam, samo pre neki dan, krenuo u bekstvo. Voz je bio pun vojnika u ratnim uniformama. Kad je kondukter ušao u vagon, uhvatila me je panika. Kod sebe sam imao samo deset rajhsmaraka, koliko smo imali da iznesemo iz zemlje, a to je bilo daleko ispod cene vozne karte. Mladoj ženi prekoputa mene, moj strah bio je očigledan – i bez reči je kondukteru pružila potreban iznos. Nikad neću da zaboravim ovo anđeosko biće s plavom kosom. Nije mi se obratila ni jednom rečju, samo se osmehivala s izrazom punog razumevanja. Nisam je nikad više video. Niti znam njeno ime. Sa posebnim zadovoljstvom ću čuvati sećanje na njenu nesebičnu, ljudsku pomoć i voleo bih da mi se pruži prilika da joj se zahvalim – makar posle toliko godina. Ona je očigledno bila svesna sopstvene strašne opasnosti u slučaju da se otkrije kako je pomogla „jevrejskom dečaku“.

U ponoć sam stigao u zamračen Beč, mnogo posle policijskog časa za Jevreje, ali niko me nije zaustavio dok sam išao pustim ulicama. Kuda? Moja majka umalo da se nije onesvestila kad je čula kucanje na vratima. Ko bi to mogao da bude ako ne Gestapo, da izvlači Jevreje iz njihovih kreveta? A bio sam to ja, njen jedini sin, za koga je mislila da je u Jugoslaviji, u sigurnosti. A kada sam zaista bio u sigurnosti, nekoliko meseci docnije, zlokobno kucanje se ponovilo. Nju i moju sestru su odveli i nikad ih više nisam video.

U toku nekoliko sledećih meseci živeo sam u čudnovatim okolnostima. Što se tiče vlasti, nisam više bio prisutan. U zemlji sam bio ilegalac, bez adrese, bez bonova za namirnice i tome slično, a s neakvim avanturističkim osećanjem. Međutim, na osnovu nekih meni nepoznatih okolnosti, bečka Jevrejska opština i organizacija Omladinske akcije ponovo je uspela da se posluži neugodnim gostoprimstvom Jozefa Šlajha, ovog puta po ledenom zimskom vremenu. Ponovo isti postupak, žureći u zaštitu snegom pokrivenne šume u Sloveniji, dugo pešačeći smrznutim puteljcima preko jaruga i kroz duboke rovove, u jednom trenutku nepokretno ležeći u metar dubokom snegu, sve u nadi da ćemo izbeći pažnji jugoslovenskih graničnih patrola.

Imao sam na sebi samo kratke pantalone, košulju i lagan sako. Na mom telu znoj se ledio. Osim male naprtnjače, nosio sam još jednog malog dečka, čija majka nije imala snage da savlada njegovu težinu. Stariji čovek, koji je odbio da se otarasi svojih stvari u koferu, uprkos opomeni da ne nosi težak prtljag sa sobom, izgubio je ravnotežu na uskom stenovitom grebenu i pao kričeći niz liticu, od nekoliko stotina metara, u smrt.

Fuks iz perioda kad se za dan sazrevalo kao u nekoliko mirnih godina

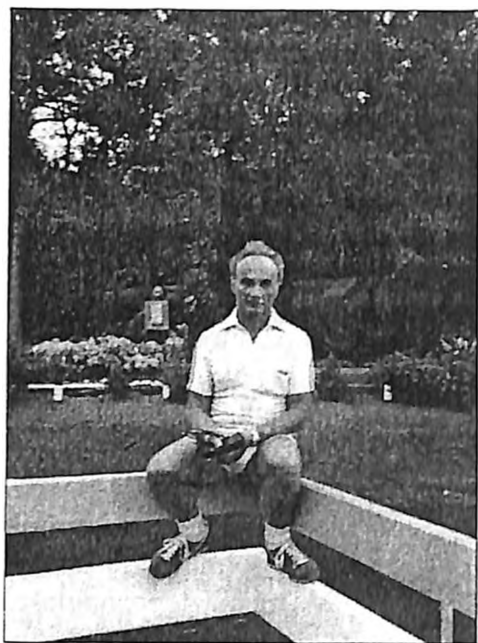
Naš vodič-krijumčar jednostavno nas je poterao da požurimo i mi, s tupim osećanjima, nastavili smo da hodamo. Najzad smo stigli do obale Save blizu asfalt-nog puta, gde nas je čekalo nekoliko automobila. Trojicu nas strpali su u prtljažnik kola, koja krenuše vratolomnom brzinom u nepoznatom pravcu. Kad sam se probudio iz bunovnog sna, našao sam se u bolničkom krevetu, gde su mi na lepo naglašanom nemačkom jeziku objasnili da imam teško zapaljenje pluća.

Više od bolesti brinula me je mogućnost da će me ponovo prinudno vratiti u nemački Rajh, odakle mi spasa više ne bi bilo. Prilično naivno pokušao sam da

sakrijem svoj identitet, pokrivajući jastukom svoju propusnicu, što je uostalom bilo besmisleno.

Najzad sam bio otpušten u privremenu zagrebačku slobodu. Priključio sam se svojim prijateljima iz omladinskog pokreta. Jevrejska opština me je uputila u dve porodice. Na stan kod gospođe Boroš sa ćerkom, za noćivanje, a na hranu – kod porodice Kronfeld. Sa Sašom Kronfeld sam mogao da se družim. On mi je davao časove srpsko-hrvatskog. U porodici Borošovih sreo sam dvojicu ranije pristiglih, koji su spavali u dvostrukom krevetu. Tako sam ja, novodošavši morao da

pokušam mirno da odspavam između njih dvojice, koji su naizmenično hrkali i puštali neke druge čudne zvukove. Bilo je nemoguće da se smestim u slobodni prostor između njih, pa sam se ugnezdio uz bilo koga od njih, što oni nisu baš lepo primili, jer sam im oduzimao njihov prostor. Bila je to, u stvari, bezazlena igra.

Katrijel Fuks danas

Jugoslaviji. Shvatili smo zaziranje i strahove političkih i etničkih grupa. I zaista, jedne kasne večeri, bio sam uhvaćen u raciji. Policija je sa svih strana hermetički zatvorila ulicu i hapsila svakog bez ličnih isprava. Tako sam se i ja našao sa 25 nevoljnih zatvorenika, u ćeliji namenjenoj za deset ljudi najviše. Opet sam postao „Austrijanac“ i uz to predmet požude nekog vrlo zastrašujućeg tipa. Verovatno su me samo tesna gužva i mnoštvo zatvorenika spasili od „sudbine gore od smrti“. Međutim, neki lopovski ekspert uspeo je, dok sam spavao, da mi skinе dragi novi džemper, a da ja to uopšte nisam osetio! Kad sam se probudio u hladno jutro, video sam drugog zatvorenika kako bezbrižno nosi moj džemper. Nisam ništa mogao da preduzmem.

Posle nedelju dana otprilike, uspelo je Jevrejskoj opštini da me pronađe. Prvo što su učinili bilo je da su mi poslali paket sa hranom. Polovinu sadržaja su, međutim, pojeli stražari, drugu polovinu zatvorenici u mojoj ćeliji, a meni je velikodušno dopušteno da potpišem

Skromno znanje jezika omogućilo mi je da kupujem tramvajске i bioskopske karte, kao i povremene zalogaje čevapčića kakve sam mnogo docnije upoznao u obliku kebaba.

Jednog dana nam se dogodio prilično neugodan susret sa grupom hitlerovski nastrojenih omladinaca. Čuli su nas kako govorimo nemački i zaključili da smo neka vrsta pete kolone; na primer, folksdojčeri kao i oni sami. Uspeli smo da ih se oslobodimo, izigravajući da imamo tajni zadatak. Ovaj susret nas je upozorio da odbacimo naše novosteceno osećanje neugroženosti. Jasnو nam je pokazao da je naš položaj nesiguran u sve nemirnijoj

potvrdu o prijemu. Ali sve je dobro što se dobro svrši. Uz plaćanje pristojne otkupnine, ponovo sam otpušten, bez džempera, ali kao domaćin silnog roja buva i vašiju – ali ipak slobodan!

Narednih nekoliko meseci u Zagrebu smo bili predmet brige i nadzora naših predanih omladinskih rukovodilaca zvanih „madrihim“. Bili su to Armando Moreno i Joško (Indig – prim. red.) koji su se brinuli o našim duhovnim i materijalnim potrebama. Stalno su nas vodili i hrabрили kroz praznine našeg življenja – između gubitka porodice, prijatelja i životnih navika s jedne strane, i naše željene destinacije Palestine – Izraela.

Razume se da nismo imali pojma o silama, potezima i mahinacijama koji su neposredno uticali na našu budućnost. Ipak, mogli smo da krenemo dalje, u pravi čas kao što se docnije pokazalo. Sretnici su se ukrcali na voz za Beograd, sledeću stanicu našeg putešestvija. Za vreme jednodnevnog ili dvodnevnog zadržavanja u Beogradu ponovo mi je uspelo da dospem u aps, jer sam odlutao vođen mojom neuništivom radoznalošću. I opet me je prst sudbine, u obliku Armanda izvukao iz policijskih kandži. Ne bih rekao da su svi vagoni bili zaključani da bi se mene sprečilo da napustim stado, ali tako je to bilo – jer je ovo bio poslednji voz koji je iz slobodne Jugoslavije prešao granicu Grčke, u isto vreme dok su nemačke trupe napale zemlju sa severa. Mi, malobrojni sretnici, bili smo na putu za našu novu domovinu, dok oni koji su ostali za nama većinom nisu preživeli. Mnogo docnije sam našao Joška, u kibucu u Negevu. Sa Armandom sam uspeo da uspostavim vezu docnije, tek 2001. godine. Našao sam ga u Los Anđelesu.

Po nekom čudnom slučaju, Hilda, moja supruga, našla se u istom vozu za Grčku. Njena grupa nam se priključila iz izbeglištva u Kladovu. Nismo znali jedno za drugo. Sreli smo se tek godinu dana kasnije, a venčali smo se dve godine posle toga.